

אלתרמן: חיים ופוליטיקה

משה שמיר: נתן אלתרמן;

המשורר כמנהיג; הוצאת

דביר; 1988; 182 עמ'.

מנחם דורמן: אל לב הזמר;

פרקי ביוגרפיה ועיון ביצירת

אלתרמן; הוצאת הקיבוץ

המאוחד; 1986; 240 עמ'.

(אביו ממעצבי החינוך העברי) כמיהה אל הארץ, מרד בגלות וכל אלה תוך התנסות בטלטולי-גולה טיפוסיים. משפחת אלתרמן נאלצת לנדוד מהומל לווארשה, שם נולד נתן, ומשם למוסקבה, קייב וקיישינייב, על רקע הצרת צעדי היהודים ובתמצית: נתן אלתרמן כילד, נחרטים בו עמוק תחושות הגולה הבסיסיות: חוסר שרשים, הווית הפליט, חוסר אדמה יציבה מתחת להגלים. אמנם פרקי הביוגרפיה מסתיימים בראשית שנות השלושים, עם ראשית פרסומו כמשורר, אבל אנו מכירים, כמובן, את ההמשך: אלתרמן לא השתייך כל השנים למפלגה פוליטית וקר הפעילות הציבורית שלו היה בדרך כלל מה שניתן לכנות מרכז, במובן הליברלי-דמוקרטי האמיתי של המלה. אין זה מקרה שאלתרמן השתתף ב"גזית", למורת רוחו של שלונסקי, וזאת מפני אי-

המשיכה לדיון ולחקירה ביצירתו של אלתרמן אינה פגה, אף מתחזקת. ככל שמתעשרים אנו בספרים, הנוספים על י"ז כרכי-הכתבים, וזה במסגרת "מחברות אלתרמן" המופיעות מעת לעת, נגלה ביתר-שאת ובאור מלא מפעלו הספרותי הגדול של המשורר, העומד כבר שנים ארוכות, ולמרות העוררים, במרכז ההווייה הספרותית שלנו. מנחם דורמן מגיש לנו עתה עוד ספר המוקדש בחלקים שווים לפרקי ביוגרפיה ולפרקי עיון ביצירת אלתרמן. מזה שנים, עוד כחיי המשורר, עשה דורמן, הפובליציסט וההוגה, הסבה, למשך תקופה ממושכת, אל עולם היצירה של אלתרמן. כמי שנשבה בקסם החל מטפח את כל הקשור ביצירתו ואשר סביב לה. מאז מות אלתרמן דורמן הוא ציר-המרכז בהוצאת כל כתביו, בפיענוח עזובו ובהוצאתו לאור. אכן מציאה כפולה כאן: ליצירת אלתרמן נמצא מי שמתפח את מטמוניה ואילו דורמן מצא חוויית יצירה-הערצה, שיש בה לפרנס את רוחו של סופר והוגה.

בפרקי העיון ביצירת אלתרמן מגלה דורמן את מעלות המבקר-ההוגה שבו ואילו בפרקי הביוגרפיה עשה מלאכת-סופר ראשונה במעלה: דומני שאלה פרקי הביוגרפיה המלאים הראשונים על אלתרמן הצעיר. ונדגיש: דורמן מתגלה כאן כסופר-ביוגרף מצויין ומתבקשת המשאלה, שישלים את הביוגרפיה אל מעבר לשנת 1932 - ונקבל ספר מרתק על חיי אלתרמן בשלמותם.

ובינתיים יש לנו הפרקים מהולדת המשורר ב-1910, תיאור הרקע המשפחתי, החברתי, המצב הפוליטי של פולין ורוסיה בשנות ילדותו, שנות המלחמה, הנדודים דרך מוסקבה וקייב לקיישינייב; העליה לארץ והלימודים בפריס ובנאנסי. הפרקים מסתיימים בתיאור מגעים ראשונים של אלתרמן עם אישי הספרות העברית, עם פרסום שיריו הראשונים. כאמור, דורמן מתגלה כאן כסופר-בלטריסטן, שהחומרים העובדתיים משמשים לו חומר לספור-חיים ברמה אמנותית.

אך אין לתאר את הפרקים האלה בלי לגעת בבעייה, שיש לה חשיבות מיוחדת בביוגרפיה של אלתרמן: אלתרמן עצמו לא סיפק כמעט חומר ונתונים להכרת תולדות חייו. דורמן מתוודה: "בנוכחותו נכצר ממני לכתוב עליו ועל יצירתו הספרותית" ומי שהכיר את אלתרמן יודע את הסיבה: לא היה יוצר כאלתרמן שלא חשף, ממש שמר באופן הרמטי פרטים מחייו הפרטיים, האישיים. גישתו זו היתה ידועה לכל סביבתו ודורמן מוסיף ומספר שאלתרמן לא השאיר כמעט ניירות ומסמכים על עצמו ואפילו מכתבים רבים שקיבל - לא נמצאו אחריו. על רקע עובדה זו, שצריכה הסבר לחוד, אפשר להבין את הקושי של דורמן לבנות, או נאמר לשחזר ממש, את תולדות חייו של אלתרמן והוא נאלץ לעשות עבודת ליקוט מאומצת, בעיקר אצל קרובים, מהם רחוקים, שנוכרו בימים עברו.

סיפור הביוגרפיה של אלתרמן יש בו נתונים, המאפשרים להבין על פיהם את נטייתו של המשורר, כפוליטיקאי, אל המקסימליזם הציוני, שלבש אחרי 1967 צורת ארץ-ישראל השלמה. וזאת, אם אמנם יש יסוד להנחה, שמשקע-ילדות יש בהם כוח-מעצב מכריע על כל החיים. דורמן פורש לפנינו תמונה של ילד, הגדל בתוך פיסת-ארץ-ישראל-שבגולה: עברית

הלאומי, הציוני, שקינן בו, נחשף עם פתיחת הארץ כולה להגשמה ציונית. בסדרה של מאמרים שפורסמו ב"מעריב" בשנים 1967-1970, עד סמוך למותו, ונלקטו בספר "החוט המשולש", מבסס אלתרמן את תפיסתו לגבי הארץ, הערבים, הפלסטינים, מתפלמס עם חברים-לשעבר לביסוס צדקת זכותו של העם היהודי על הארץ כולה.

משה שמיר בספרו "נתן אלתרמן - המשורר כמנהיג", מגיש לנו כרטיקה מפורטת, עדות של איש-שותף-ומשתתף בתהליך שהביא את אלתרמן וחבריו אל נתיבם אחרי המלחמה. משה שמיר, אחד מראשי פעילי החוג, שוחח היטב בפובליציסטיקה של אותם ימים, מכיר היטב את הנפשות הפועלות ומביא מבחר עשיר של ציטוטים ואת תגובותיו של אלתרמן במאמריו, שכאמור כונסו ב"החוט המשולש" וגם ב"המסיכה האחרונה", שניהם כלולים בכל כתביו.

פרקו הראשון, והגדול, של הספר של שמיר מוקדש להארת הפולמוס הזה ולביסוס האידיאולוגי של תפיסת ארץ-ישראל השלמה. ולאחר פרק העוסק

נתן אלתרמן

בשירתו של אלתרמן, גם זה מזווית של הרעות ההופכת לאחריות לאומית, - מתוך הערצה, שהיא נחלת רבים, אל המשורר, - ממשיך ומספר שמיר על "כמה ממהלכי הפוליטיים-ארגוניים של אותה שנה" ומדגיש-מתנצל "שלשם כך אהיה נאלץ לצרף את סיפורי האישי מאותה תקופה לסיפורו של אלתרמן" (ע' 101). הספר רק נשכר מההלך זה, שכן בידי שמיר גם פרקי יומן שלו ואפשרות לתת תמונה פלסטית של הדברים. ואכן בעירוב של פרקים שיש בהם מן הביוגרפי-פוליטי על אלתרמן ואוטר-ביוגרפי-פוליטי של שמיר, ניתנים פרטים מעניינים על התהוות אותה תנועה, על הניתוק ממפ"ס, ואיך עוצב הקול-קורא של התנועה.

והנושא הזה, בלבוש פוליטי כזה או אחר, עדיין רותח גם היום, במרכז הזירה, כשנקודות-הפולמוס המהותיות נשארו אותן נקודות שנתהוו מאז 1967. במובן מסוים אפשר לומר שכספרו של שמיר יש פרק אחרון בביוגרפיה של אלתרמן. הצטרף אל פרקי הביוגרפיה הראשונים של דורמן. אך עדיין חסרים לנו כל פרקי-האמצע, למעלה מ-30 שנות חיים ויצירה של אחד המרכזיים במשוררי העצמאות. משה שמיר מקדיש את ספרו "לזכרו של ישעיהו אכרץ - מאיר נתיבות באור חכמתו, ידיד נפש לנתן אלתרמן ונאמן מורשתו הספרותית, היהודית, הציונית".

תלותו המפלגתית של העתון: "הננו ניגשים להוציא ירחון אמנותי-ספרותי בלי זיקה כלשהי לענייני פוליטיקה ומבלי לילך אחר זרם זה או אחר" (מכתבו של טלפיר אל אלתרמן, ע' 72) דורמן רואה במגמה זו של "גזית" אחת מסיוכות-המשיכה של "גזית" לגבי אלתרמן (ע' 73).

כאשר החלה להתרקם, לקראת סוף שנות ה-30, הברית בין שלונסקי וקבוצת הסופרים שסביבו, לבין "השומר הצעיר", שהגיעה לשיאה בפתיחת המדור לספרות בשבועון "השומר הצעיר" בכניסה, ולמעשה ביסוד "ספרית פועלים" ובהצטרפות פורמלית למפלגה, - לא הצטרף אלתרמן אל המהלך הזה ותקופה זו היתה פרשת-הדרכים, שבה נפרדו דרכיהם של שלונסקי ואלתרמן. כעבור שנים מעטות הצטרף אלתרמן, עם יסוד "הטור השביעי", ל"דבר", אך גם כאן, אם תורשה לי סברה, לא היתה זו הצטרפות אל תנועת העבודה או מפא"י האידיאולוגית.

סוציאליסטית, אלא, לפי דעתי, לא הגוף הפוליטי המרכזי, שאלתרמן חש נכונה, שהוא מוליך את העם בדרך-ההלך אל הגשמת יעדיו הלאומיים המרכזיים, אל הגשמת המאוויים הציוניים. עם בן-גוריון מצא שפה משותפת כי חש בו את המנהיג הממלכתי המרכזי. הלא בזה היה כוחו של אלתרמן: שהוא העמיד את עצמאותו הרוחנית המוחלטת לרשות התנועה הלאומית המרכזית.

ומכאן למהפך של 1967 רק צעד אחד: המקסימליזם